

Srbija poslije izbora

Dušan Pavlović

**Izbori za predsjednika republike
bili su ključni za sastavljanje
vlade. Bilo je očito da će vladu
formirati onaj tko dobije mjesto
predsjednika republike**

Nakon općih izbora koji su održani 6. i 20. svibnja Srbija je dobila novog predsjednika i novu vladu u kojoj je Demokratsku stranku (DS) zamijenila Srpska napredna stranka (SNS). U vrijeme pisanja ovog teksta program nove vlade još nije bio objavljen, ali se može pretpostaviti da će i ona nastaviti politiku europskih integracija. Najveći izazovi, a ujedno i najveće nepoznanice, bit će načini na koje će nova vlada rješavati pitanje neovisnosti Kosova i pokušati izbjeći "grčki scenarij".

Okršaj dvaju političkih blokova

Svibanjski izbori bili su okršaj dva velika politička bloka. Jednoga su predvodili DS i Boris Tadić, predsjednik Srbije od 2004. do 2012. Na čelu drugoga bili su SNS i Tomislav Nikolić, novi predsjednik Srbije. Iako je prema istraživanjima javnog mnijenja u posljednjih godinu dana DS zaostajao za SNS-om od 5 do 10 posto, ishod parlamentarnih izbora bio je vrlo tijesan jer su naprednjaci dobili 25 posto, a demokrati samo 1,5 posto glasova manje. Oba su bloka mogla formirati vladu s manjim strankama. No pokušaj da Boris Tadić postane premijer nove vlade koja bi uglavnom imala jednak sastav kao i prethodna, propao je poslije mjesec dana pregovora. Umjesto toga, novu vladu formirat će socijalisti i naprednjaci, koji su zajedno već bili u vladi od 1998. do 2000, zajedno s G17 PLUS, to jest koalicijom Ujedinjenih regiona Srbije (URS).

Izbori za predsjednika republike su bili ključni za sastavljanje vlade. Bilo je očito da će vladu formirati onaj tko dobije mjesto predsjednika republike. Boris Tadić je stoga odlučio skratiti svoj

mandat – mogao je ostati na mjestu predsjednika republike do veljače 2013. – i, slično kao i Milošević 2000, raspisati parlamentarne i predsjedničke izbore u isto vrijeme. Kao i 2000. godine, to se pokazalo kobnom greškom i za Tadića i za DS. Kako je popularnost DS dulje vreme stalno opadala, Tadić je vjerovao da će istodobnim predsjedničkim i parlamentarnim izborima svojim autoritetom "podići" svoju stranku i pobijediti naprednjake na obje fronte. Umjesto toga, stranka je "potopila" svog vođu te su demokrati izgubili i mjesto predsjednika države i vodeći položaj u vladi.

Nekoliko je razloga zbog kojih je Tadić izgubio izbore. Najvažniji je bilo njegovo uvjerenje da će strah velikog dijela javnosti od povratka u devedesete godine ako naprednjaci osvoje vlast biti dovoljan da mu omogući još pet godina na mjestu predsjednika republike i četiri godine u vladi. Na istu su kartu Tadić i demokrati igrali i 2008, no tada je taj strah bio stvaran. Tada je još uvijek je postojala Srpska radikalna stranka (SRS), kojoj je Tomislav Nikolić bio potpredsjednik, koja je otvoreno zagovarala nacionalističku politiku teritorijalne ekspanzije sa zapadnim granicama Srbije na crti Karlovac-Karlobag-Ogulin-Virovitica. Boris Tadić i DS tada su se predstavili kao brana takvoj politici i uspjeli dobiti izbore. No SRS se rascijepio već krajem 2008, što je bila posljedica uzastopnih izbornih neuspjeha. Novoosnovani SNS preuzeo je od demokrate europski diskurs i počeo se zauzimati za čuvenu politiku "i Kosovo, i Europa" na kojoj je Boris Tadić gradio uspješnu političku karijeru od 2004. Sada je to isto počeo ponavljati i Tomislav Nikolić, tako da se te dvije stranke ponekad nisu mogle retorički razlikovati. Objе se su smjestile oko sredine političkog spektra, nudeći glasačima "najbolje od oba svijeta".

Budući da se stajališta političkih ideologija dvije vodeće stranke više nisu mogla razlikovati, čini se da su Tadićevu porazu presudili loše ekonomsko stanje i velika nezaposlenost – u travnju 2012. u Srbiji je bilo 25 posto nezaposlenih od ukupne radne snage. Tadić i vlada Mirka Cvetkovića pokušali su krivicu za ekonomski neuspjeh svaliti na svjetsku financijsku krizu, ali veliki udio u padu ekonomske aktivnosti bio je uzrokovan sporim i neuspješnim ekonomskim reformama. Vlada nije uspjela ukloniti administrativne prepreke za biznis, podstaknuti proizvodnju za izvoz, reformirati javni sektor koji troši golem dio proračunskih sredstava i provesti poreznu reformu kojom bi smanjila opterećenja rada, a povećala opterećenje potrošnje (stopa PDV od 18 posto jedna je od najnižih u regiji). Posljedice neodgovarajuće ekonomske politike, ali i političkih institucija koje favoriziraju ucjenjivački kapacitet manjih stranaka, bile su to što je Srbija u posljednje četiri godine nagomilala velik vanjski dug koji iznosi više od 50 posto BDP-a, iako zakonski okvir dopušta 45 posto, i proračunski deficit koji se u 2012. godini procjenjuje na šest posto. Ti pokazatelji možda i ne bi bili toliko zabrinjavajući da tendencijski ne rastu u uvjetima privredne stagnacije.

Izazovi nove vlade

Vlada koju predvode naprednjaci i socijalisti imat će pred sobom dva krupna izazova. Prvi je vezan za politiku koju su te dvije stranke vodile devedesetih godina, uključujući i pitanje Kosova, a drugi se odnosi na izbjegavanje "grčkog scenarija".

broj 11 - rujan 2012.

Kako sam već spomenuo, vođe SNS-a počeli su od 2008. radikalno mijenjati retoriku i politiku. U programu naprednjaka nema više teritorijalne ekspanzije i srpske dominacije nad ostalim narodima koje su živjeli u bivšoj Jugoslaviji. Retorika stranke postala je umjerena i proeuropska. No kako se ta stranka prvi put nalazi na vlasti poslije dvanaest godina, treba vidjeti hoće li takvo ponašanje ostati nepromijenjeno i nakon povratka na vlast. S druge strane, Socijalistička partija Srbije (SPS) već ima iskustvo u vladi i poslije 2000. godine: tri je godine podržavala prvu vladu Vojislava Koštunica, od 2008. do 2012. i sudjelovala je u vladi. Objе stranke imaju snažan motiv da se drže proeuropske politike, jer "europski diskurs" još dominira na "Zapadnom Balkanu". Zapravo, slično kao i u Hrvatskoj poslije 2003, prije se može očekivati da će obje stranke nastaviti politiku europskih integracija još energičnije nego prethodna vlada koju je predvodio DS. DS ima nesporni proeuropski pedigre, pa se zbog toga u protekle četiri godine ta stranka nije žurila s reformama ili ih je čak provodila suprotno europskim standardima. Primjerice, Europska komisija zahtijevala je reviziju reforma pravosuđa iz 2010. koju je obavio DS. Kao i HDZ 2003. godine, SNS i SPS moraju dokazati svoj europski pedigre, pa se stoga može očekivati da nova vlada nastavi proces europskih integracija.

Neizvjesno je hoće li nova vlada nastaviti kosovsku politiku koja se temelji na strategiji postupnog priznanja neovisnosti Kosova, koju su vodili Boris Tadić i stara vlada. Vlada Srbije u posljednjih nekoliko godina prihvatila je dva značajna institucionalna ustupka koji su Kosovo doveli bliže formalnoj neovisnosti. Prvo je prihvatila misiju EULEX koja je zamijenila misiju UNMIK u veljači 2008. A potom je u ljeto 2011. prihvatila integrirane kontrole graničnih prijelaza. Ta kontrola uključuje i granične prijelaze Jarinje i Brnjak koji su do tada bili pod kontrolom lokalnih Srba. Nakon pokušaja preuzimanja tih prijelaza i pobune lokalnih Srba, Vlada Srbije je postupno pritiskala lokalne Srbe da pristanu na integriranu kontrolu koja uključuje predstavnike EULEX-a, kosovskih Albanaca i lokalnih Srba.

Dosadašnji pregovori između predstavnika Vlade Srbije i Vlade u Prištini nazivani su tehničkim, a pregovaralo se o zemljišnim knjigama, slobodi kretanja, izvodima iz matičnih knjiga, automobilskim tablicama, graničnim prijelazima itd. I prije no što je izabran za predsjednika Srbije, Nikolić je najavio da će se razgovori podignuti na političku razinu. Zasad nije posve jasno kakve bi bile implikacije takve promjene. Možda će nova vlada i predsjednik Nikolić podizanjem pregovora na političku razinu nastojati zaustaviti politiku postupnog priznanja neovisnosti Kosova. No možda je zamisao o podizanju razgovora na političku razinu bila samo dio izborne kampanje u kojoj su se stranke nekako morale razlikovati.

Kako izbjeći grčki scenarij?

Glavni ekonomski izazov bit će izbjegavanje grčkog scenarija u mandatu vlade od 2012. do 2016. pomoću smanjenja javne potrošnje i proračunskog deficita. Vanjski dug Srbije trenutno iznosi 50 posto BDP-a, ali je trend zabrinjavajući. Analiza Fiskalnog savjeta ukazuje na to da će se do kraja 2012. dug popeti na 55 posto BDP-a ne bude li vlada djelovalo brzo. To je mnogi manj dug od grčkoga – u Grčkoj on sada iznosi 160

posto BDP-a – ali je historijski moguće utvrditi da zemlje u razvoju mogu imati velikih problema i s mnogo manjim dugom. To posebno važi za zemlje u kojima je stopa rasta BDP-a niža od kamatne stope na vanjski dug. Da bi uspješno servisirala dug, privreda Srbije trebala bi rasti po stopi od najmanje pet posto godišnje, uvećanoj za stopu inflacije od 2-3 posto, a najoptimističnije analize predviđaju rast od samo 3,5 posto u razdoblju od 2013. do 2016. Krediti po kojima se Srbija trenutačno može zadužiti na međunarodnom tržištu imaju kamatu veću od 7 posto, s tendencijom da još raste.

Neizvjesno je hoće li nova vlada nastaviti kosovsku politiku koja se temelji na strategiji postupnog priznanja neovisnosti Kosova, koju su vodili Boris Tadić i stara vlada

U mandatu od 2008. do 2012. Vlada Srbije povećala je vanjski dug za 5,7 milijardi eura. Prvi razlog tako velikog zaduživanja bila je ekspanzivna fiskalna politika koju je Vlada vodila kao odgovor na financijsku krizu poslije 2008. godine. Drugi je razlog golem javni sektor koji obuhvaća državnu i lokalnu administraciju, obrazovni i zdravstveni sustav te sustav socijalne zaštite u kojemu zaposleno oko 440.000 ljudi. Ako se tome doda još 150.000 zaposlenih u javnim i komunalnim poduzećima, kao i društvenim poduzećima koja još nisu privatizirana, ukupan broj ljudi čije zarade ovisе o Vladi i državnom proračunu penje se na gotovo 600.000 ljudi ili približno trećinu ukupne radne snage. Osim toga, na poduzeća u javnom sektoru često se gleda kao na politički plijen. Svaka stranka u Vladi zaposlene u javnom sektoru gleda kao svoje potencijalno biračko tijelo, a javni sektor kao "rentijerski" sustav u kojemu se zapošljavaju stranački dužnosnici te pripadnici ili simpatizeri stranke. Zaposleni u javnom sektoru imaju sigurna radna mjesta i, prosječno, oko 40 posto veće plaće od zaposlenih u privatnom sektoru. Srbija je jedna od rijetkih zemalja u kojoj plaće u javnom sektoru rastu brže od plaća u privatnom sektoru, a ponekad brže i od stope privrednog rasta. Ukupan broj zaposlenih u javnom sektoru nije bitnije promijenjen u mandatu stare vlade od 2008. do 2012, dok je privatni sektor na svjetsku financijsku krizu reagirao masovnim otpuštanjima. K tome, najveći broj javnih i društvenih poduzeća (Željeznice Srbije, Galenika itd.) posluje s gubitkom. U 2010. godini agregatni gubitak svih javnih i društvenih poduzeća iznosio je 3,5 posto BDP-a. Budući da se svi gubici nadoknađuju iz državnog proračuna, proizlazi da bi država restrukturiranjem ili privatizacijom svih javnih i društvenih poduzeća mogla prepoloviti proračunski deficit.

Najveći broj zemalja u Europi uspio je od 2009. godine značajno smanjiti proračunski deficit. U Srbiji je trend potpuno obratan. Iako je zakonski određeno da deficit u 2012. ne smije premašiti 4,25 posto BDP-a, na kraju godine on će najvjerovatnije iznositi 6 posto. Glavni razlog visokoga proračunskog deficita u Srbiji strukturne je prirode. Od 2006. deficit se stalno povećavao kao posljedica diskretnih povećanja izdataka za plaće u javnom sektoru, mirovine, subvencije i različite oblike socijalnih davanja. Uzrok tih povećanja treba tražiti u političkim institucijama koje omogućuju svakoj stranci u vladi da traži povećanje potrošnje koje odgovara njezinu biračkom tijelu. Ostali koalicijski partneri na takve poteze odgovaraju vlastitim zahtjevima za povećanjem potrošnje, što u konačnici dovodi do općeg rasta javne potrošnje. Kao i u drugim europskim zemljama, i u Srbiji bi jedno od rješenja za visok deficit bile mjere štednje koje bi omogućile postupno smanjenje deficita. No novoj će vladi biti teško vući takve poteze, jer politički sustav omogućuje svakome koalicijskom partneru da djeluje kao igrač veta i tako spriječi promjenu politike.

Glavni protivnici politike štednje u novoj vladi bit će SPS i Partija penzionera (PP) – Srbija ima gotovo jednak broj umirovljenika kao i zaposlenih, oko 1,7 milijuna – koji su već najavili da se protive zamrzavanju plaća u javnom sektoru i mirovina. Ivica Dačić, čelnik SPS-a, nekoliko je puta tijekom predizborne kampanje ponovio da MMF nema što tražiti u Srbiji. MMF je postojeći aranžman sa Srbijom suspendirao u kolovozu 2011. upravo zato što je odlazeća Vlada prekršila dogovor o visini proračunskog deficita za 2011.

Ako buduća vlada ne obnovi aranžman s MMF-om, ne smanji deficit do 2016. i ne snizi vanjski dug ispod 45 posto BDP-a, potencijalnim investitorima bit će to znak da vlada nije sposobna kontrolirati javne financije. Neki će investitori na to reagirati povlačenjem fondova ili povećanjem kamatne stope. Što god se od toga dogodi, Srbiji će znatno otežati mogućnost da servisira svoj vanjski dug, što će za nekoliko godina stvoriti još teže stanje i povoljnije uvjete za "grčki scenarij".

Izgledi da se takav razvoj događaja izbjegne zasad su vrlo slabi, i to ponajprije zbog političkog sustava koji se temelji na razmjernom predstavništvu i koji čini nužnim koalicijske vlade koje su obično sastavljene od jedne velike stranke, jedne stranke srednje veličine i nekoliko manjih stranka. Svaki je koalicijski partner igrač veta koji može spriječiti promjenu vladine politike ili, ako većina u vladi ipak želi provesti promjene, srušiti vladu izlaskom iz nje. To je jedna od najvećih institucionalnih prepreka za brže i radikalnije reforme u Srbiji otkako je Slobodan Milošević bio prinuđen napustiti vlast 2000. godine. Čini se da bi se sličan obrazac mogao ponoviti i nakon svibanjskih izbora. Novi premijer će stoga morati pokazati veliku sposobnost da održi koaliciju koja je sklona visokoj javnoj potrošnji i da istodobno izbjegne "grčki scenarij".

Prilog: Rezultati izbora za predsjednika Republike Srbije održanih 6. i 20. svibnja 2012. godine

Odaziv birača u prvom krugu izbora		
Ukupan broj birača	6.770.013	
Glasovalo birača	3.908.652	(57,73 %)
Važećih listića	3.733.992	(55,15 %)
Nevažećih listića	174.660	(2,58 %)

Rezultati prvog kruga izbora				
Red. br.	Ime i prezime kandidata	Naziv predlagača	Broj glasova	Udio
1.	BORIS TADIĆ	Izbor za bolji život	989.454	25,31
2.	TOMISLAV NIKOLIĆ	Srpska napredna stranka	979.216	25,05
3.	IVICA DAČIĆ	Socijalistička partija Srbije (SPS), Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS), Jedinствена Srbija (JS)	556.013	14,23
4.	VOJISLAV KOŠTUNICA	Demokratska stranka Srbije	290.861	7,44
5.	ZORAN STANKOVIĆ	Ujedinjeni regioni Srbije	257.054	6,58
6.	ČEDOMIR JOVANOVIĆ	Preokret Liberalno demokratska partija, Srpski pokret obnove, Socijaldemokratska unija, Bogata Srbija, Vojvođanska partija, Demokratska partija Sandžaka, Zelena ekološka partija – zeleni, Partija Bugara Srbije	196.668	5,03
7.	JADRANKA ŠEŠELJ	Srpska radikalna stranka	147.793	3,78
8.	VLADAN GLIŠIĆ	Grupa građana "Dveri"	108.303	2,77
9.	IŠTVAN PASTOR – ISTVAN PASZTOR	Savez vojvođanskih Mađara – Vajdasagi Magyar Szovetseg	63.420	1,62
10.	PROF. DR ZORAN DRAGIŠIĆ	Grupa građana Pokret radnika i seljaka	60.116	1,54
11.	MUAMER ZUKORLIĆ	Grupa građana	54.492	1,39
12.	DANICA GRUJIČIĆ	Socijaldemokratski savez	30.602	0,78

Odaziv birača u drugom krugu izbora		
Ukupan broj birača	6.771.479	
Glasovalo birača	3.132.679	(46,26 %)
Važećih listića	3.034.015	(44,81 %)
Nevažećih listića	98.664	(1,46 %)

Rezultati drugog kruga izbora				
Red. br.	Ime i prezime kandidata	Naziv predlagača	Broj glasova	Udio
1.	BORIS TADIĆ	Izbor za bolji život	1.481.952	47,31
2.	TOMISLAV NIKOLIĆ	Srpska napredna stranka	1.552.063	49,54

Izvor: Izveštaj o konačnim rezultatima izbora za predsjednika Republike održanih 6. maja 2012. godine. *Službeni glasnik Republike Srbije*. Broj 013-890/12. i Izveštaj o konačnim rezultatima ponovljenog glasanja za izbor predsjednika Republike održanog 20. maja 2012. godine. *Službeni glasnik Republike Srbije*. Broj 013-1225/12.